

OSOBOENOSTI NORVEŠKOG PENITENCIJARNOG SISTEMA I NJIHOV DOPRINOS SPREČAVANJU RECIDIVA

Dr Ana Batrićević

Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd

Niska stopa kriminaliteta, kao i specifičan pristup u domenu državne reakcije na devijantna, delinkventna i kriminalna ponašanja pojedinaca, a posebno humani uslovi u zatvorima, karakteristični su za sve skandinavske zemlje, uključujući i Norvešku. Osim socijalnih, ekonomskih, kulturoloških i istorijskih činilaca, kao jedan od faktora koji doprinose takvom stanju nameću se i određene osobenosti koje se mogu uočiti kako u celokupnom penitencijarnom sistemu tako i u pojedinim ustanovama za izvršenje zavodskih krivičnih sankcija u ovoj zemlji. Uvidajući prednosti zakonskih rešenja, kao i teorijskog poimanja surhe kažnjavanja, koji su zastupljeni u norveškom pravnom sistemu, autor, nakon kraćeg istorijskog osvrta, analizira važeće odredbe Krivičnog zakonika Kraljevine Norveške posvećene uslovima za izricanje kazne zatvora i modalitetima njenog izvršenja. Nakon toga, autor ukratko predstavlja način na koji su zatvori u Norveškoj raspoređeni i organizovani. Konačno, poseban akcenat stavljen je na visoke standarde koje te institucije ispunjavaju u smislu kvaliteta svakodnevnog života osuđenika i minimiziranja zatvorskih deprivacija, i to u kontekstu podsticanja njihove resocijalizacije i sprečavanja recidiva.

Ključne reči: kazna zatvora, osuđenici, zatvorske deprivacije, penitencijarni sistem Kraljevine Norveške, sprečavanje recidiva

UVOD

Iako se od uvođenja kazne lišenja slobode u kazneni sistem mera društvenog reagovanja na kriminalitet (krajem XVIII veka) postavlja pitanje njene opravdanosti, efikasnosti i značaja, kazna zatvora i dalje predstavlja osnovnu vrstu kazni u sistemu krivičnih sankcija razvijenih zemalja. Kazna zatvora je u većini krivičnih zakona još uvek predviđena za najveći broj krivičnih dela, budući da se i dalje smatra da ona, uprkos zamerkama koje joj se upućuju, pruža najviše mogućnosti za prevaspitanje i resocijalizaciju osuđenog.¹ Međutim, brojne negativne konsekvene koje izvršenje kazne zatvora proizvodi u odnosu na psiho – fizički integritet osuđenika, poznate i kao "neželjene posledice kažnjavanja"², kao i uočena tendencija porasta procenta recidivizma u kriminološkom, penološkom i krivičnopravnom smislu³, već decenijama navode stručnjake iz oblasti penologije ne samo na preispitivanje svršishodnosti kazne zatvora uopšte, već i na ulaganje napora u pravcu osmišljavanja i primenjivanja takvih uslova i modaliteta njenog izvršenja koji bi u najvećoj mogućoj meri doprineli suzbijanju recidivizma i ostvarivanju osnovne svrhe kažnjavanja – zaštite društva od kriminaliteta putem opšte (generalne) i specijalne prevencije.⁴ Iako je očigledno da uzroci povrata ne leže samo u zatvorima i tretmanu osuđenika, već mnogo dublje – u sistemu vrednosti i međuljudskih odnosa u savremenoj civilizaciji, uopšte⁵, nema sumnje da deprivacije odnosno lišenja ili frustracije, koje osuđenici trpe izuzetno loše utiču na njihovo psiho – fizičko stanje, a samim tim i na uspešnost njihove resocijalizacije, odnosno, nastavka života u društvenoj zajednici nakon izdržane kazne zatvora. Kao najznačajnije deprivacije koje pogadaju osuđenike Sajks razlikuje sledeće: 1) deprivaciju slobode, 2) deprivaciju materijalnih dobara i usluga, 3) deprivaciju heteroseksualnih odnosa, 4) deprivaciju autonomije i 5) deprivaciju sigurnosti.⁶

Savremeni ili "moderni" penitencijarni sistemi, zasnovani na ideji resocijalizacije, individualizacije kazne i humanog postupanja sa osuđenicima⁷, polaze od prepostavke da lišenje slobode predstavlja sasvim dovoljnu kaznu za učinioca

¹ U tom smislu: Jovašević, D.: Krivično pravo, Opšti deo, Nomos, Beograd, 2006., str. 363.

² Više o "javno željenim" i "javno neželjenim" posledicama kazni i kažnjavanja videti u: Nikolić, Z.: Savremena penologija – studija kazni i kažnjavanja, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2009., str. 228.

³ Više o pojmu kriminološkog, penološkog i krivičnopravnog recidiva videti u: Konstantinović Vilić, S., Nikolić Ristanović V., Kostić, M.: Kriminologija, Pelikan print, Niš, 2009., str. 232 – 233. Nikolić, Z.: Savremena penologija – studija kazni i kažnjavanja, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2009., str. 281 – 282.

⁴ Videti: član 42. Krivični zakonika, "Službeni glasnik Republike Srbije", br. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009 i 111/2009 i Jovašević, D.: Krivično pravo, Opšti deo, Nomos, Beograd, 2006., str. 199 – 200.

⁵ Nikolić, Z.: Savremena penologija – studija kazni i kažnjavanja, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2009., str. 283.

⁶ Konstantinović Vilić S, Kostić, M.: Penologija, Sven, Niš, 2006., str. 221.

⁷ U tom smislu videti: Ignatović, Đ.: Kriminologija, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2008., str. 226 – 227.

krivičnog dela, te da je pogoršanje njegovog psiho – fizičkog stanja izlaganjem dodatnim lišenjima ne samo suvišno i nepotrebno, već i potpuno kontraproduktivno, budući da umesto resocijalizacije za krajnji ishod po pravilu ima desocijalizaciju, čime se doprinosi porastu recidivizma. Deprivacija slobode dovodi do izolovanosti od bliže i šire okoline, odvojenosti od prijatelja i porodice, lišavanja elementarnih prirodnih ljudskih potreba, napada na integritet ličnosti i osećanje sigurnosti i raznih drugih teškoća.⁸ U skladu sa tim, u razvijenim zemljama, među kojima se posebno ističu skandinavske, insistira se na što potpunijoj humanizaciji standarda života u zatvorima kao i na njihovom maksimalnom približavanju uslovima "normalnog" života, kako bi se osuđenici što lakše reintegrisali u društvenu zajednicu, što bezbolnije premostili razliku imeduživota u zavodu i na slobodi i što uspešnije savladali psihičke, emotivne, materijalne, profesionalne i socijalne izazove koji ih neminovno čekaju nakon izdržane kazne. Norveški sistem izvršenja kazne zatvora predstavlja najreprezentativniji primer skandinavskog "welfare" modela, tj. pristupa u ovoj oblasti, poznatog i kao "model države blagostanja". Ono što ovaj model čini posebno vrednim razmatranja jeste činjenica da su takvi sistemi u svetu sve redi te da ustupaju mesto sve popularnijem modelu "nove penologije", koji je najzastupljeniji u Sjedinjenim Američkim Državama i Velikoj Britaniji. Za razliku od "welfare" modela, model "nove penologije" počiva na potpuno drugačijim prepostavkama kao što su: retributivni principi, neoklasični pojmovi lične odgovornosti i racionalnog izbora nasuprot "welfare" idejama poput socijalnog blagostanja, tretmana i rehabilitacije.⁹

ISTORIJSKI OSVRT NA RAZVOJ NORVEŠKOG KAZNENOG PRAVA

Začeci norveškog krivičnog zakonodavstva datiraju još iz IX veka i vezuju se za delatnost ustanove pod nazivom *Allting*, koja je bila najsličnija saboru lokalnog karaktera. Prva sveobuhvatna kodifikacija regionalnih zakona Norveške izvršena je u XIII veku za vreme vladavine kralja Magnusa VI Zakonodavca (*Magnus Lagabøte*) (1263-1280). Godine 1687., dok je Norveška bila pod vlaštu Danske, danski kralj Kristijan V (1646-1699) sproveo je još jednu značajnu kodifikaciju norveških zakona. Nakon što se 1814. godine odvojila od Danske, Norveška je, kao ustavna monarhija zasnovana na principima parlamentarne demokratije, usvojila sopstveni Ustav kojim su, između ostalog, proglašena osnovna načela savremenog krivičnog prava. To su: princip zakonitosti¹⁰,

⁸ Nikolić, Z., Kron, L.: Totalne ustanove i deprivacije: knjiga o čoveku u nevolji, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2011., str. 75 – 76.

⁹ Više o konceptu nove penologije videti u: Soković S., Vasiljević, D.: Nova penologija – stara praksa sa novim imenom, Socijalna misao, vol. 14. br. 1/2007, Beograd, 2007., str. 128 – 129.

¹⁰ Član 96. The Constitution of The Kingdom of Norway, as laid down on 17 May 1814 by the Constituent Assembly at Eidsvoll and subsequently amended, most recently on 20 February 2007.

zabрана torture¹¹, забрана retroaktivnog dejstva zakona¹² i забрана nezakonitog hapšenja i pritvora¹³. Ovim Ustavom ujedno je predviđeno otpočinjanje rada na stvaranju posebnog krivičnog zakonika.

Prvi norveški Kazneni zakonik usvojen je 1842. godine. Premda mu se pripisuje prilična doza strogosti, smatra se da je ovaj Zakonik ipak predstavlja korak napred u pravcu osnaženja načela zakonitosti i ublažavanja do tada primenjivane kaznene politike. Njegovim usvajanjem promenjeno je dotadašnje shvatanje svrhe i smisla kazne lišenja slobode, te je umesto telesnog kažnjavanja i prinudnog rada, koji su ranije predstavljali osnovni cilj izricanja i izvršenja ove krivične sankcije, naglasak stavljen na popravljanje osuđenih lica. Uporedo sa usvajanjem novog Zakonika, osnovana je i nova penitencijarna ustanova, organizovana po ugledu na filadelfijski sistem, čija je osnovna odlika bila izolacija zatvorenika kako bi se onim tokom izvršenja kazne zatvora mogli posvetiti razmišljanju i pokajanju¹⁴.

Od tada pa sve do kraja XIX veka, može se uočiti konstantno opadanje broja zatvorenika u norveškim zatvorima. Ono što pobuđuje naročito interesovanje, međutim, jeste podatak da opadanje broja zatvorenika u ovoj zemlji nije propraćeno srazmernim smanjivanjem broja učinilaca krivičnih dela. Razlog za ovakvu tendenciju može se pronaći u činjenici da su umesto kazne zatvora učiniocima krivičnih dela u tom periodu sve češće izricane novčane kazne i uslovne osude.

Izmenama i dopunama Zakonika iz 1874. godine za određena krivična dela predviđene su blaže kazne, dok su sudovima data šira diskreciona ovlašćenja prilikom odmeravanja i izricanja sankcija u svakom pojedinačnom slučaju. Veoma značajnim za ublažavanje kaznene politike u Norveškoj može se smatrati i donošenje Zakona o ograničenju izricanja telesnih kazni iz 1891. godine, kojim se određenim fizičkim licima (gde spadaju, na primer, glava porodice ili majstor u zanatskoj radnji) i javnim subjektima delimično oduzima, odnosno ograničava, dotadašnje ovlašćenje da prema licima koja su im podređena primenjuju nasilne disciplinske mere.¹⁵

U prilog humanosti norveškog kaznenog sistema govori i činjenica da je ova zemlja veoma rano u odnosu na ostatak sveta odustala od primene smrtne kazne. Naime, smrtna kazna je u Norveškoj faktički prestala da se izriče i izvršava još od 1876. godine, da bi 1902. godine i zvanično bila ukinuta. Izuzetak u tom pogledu

¹¹ Član 96.

¹² Član 97.

¹³ Član 99.

¹⁴ Više o filadelfijskom (pensilvanijskom) sistemu izvršenja kazne zatvora videti u: Ignjatović, Đ.: Kriminologija, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2008., str. 222 – 223., Jovašević, D.: Krivično pravo, Opšti deo, Nomos, Beograd, 2006., str. 365. Konstantinović Vilić S., Kostić, M.: Penologija, Sven, Niš, 2006., str. 132 – 134., Nikolić, Z.: Savremena penologija – studija kazni i kažnjavanja, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2009., str. 60 – 61.

¹⁵ Starr, J., Fishburne Collier, J.: History and power in the study of law: new directions in legal antropology, Cornell University Press, 1989., str. 69. i 70.

predstavlja krivična delo izdaje za koje je smrtna kazna bila predviđena još neko vreme nakon njenog formalnog "brisanja" iz norveškog sistema krivičnih sankcija¹⁶.

Opšti krivični zakonik Kraljevine Norveške usvojen je 1902. godine¹⁷. Iako je od tada pa do današnjeg dana pretrpeo brojne izmene i dopune, još uvek je na snazi. Ovaj pravni akt obuhvata Opšti deo, posvećen osnovnim institutima krivičnog prava i Posebni deo, koji sadrži zakonske opise pojedinih krivičnih dela podeljenih prema težini na zločine (*felonies*) i prestupe (*misdemeanours*) i po grupama prema zaštitnom objektu kao i sankcije predviđene za svako od njih. Za krivičnopravnu materiju, a osobito za oblast izricanja i izvršenja krivičnih sankcija od značaja su i odredbe drugih pravnih akata kao što su: Zakon o krivičnom postupku iz 1981. godine¹⁸, Zakon o izvršenju krivičnih sankcija iz 2001. godine¹⁹ ali i Zakon o naknadi štete žrtvama nasilnih krivičnih dela iz 2001. godine²⁰.

KAZNA ZATVORA PREMA VAŽEĆEM KRIVIČNOM ZAKONIKU KRALJEVINE NORVEŠKE

Širok dijapazon raznorodnih sankcija za učinioce krivičnih dela predviđen Krivičnim zakonom Kraljevine Norveške obuhvata kako kazne tako i različite suplementarne sankcije i preventivne mere, odnosno mere bezbednosti. Smisao propisivanja većeg broja krivičnih sankcija koje se međusobno razlikuju po sadržini, načinu izvršenja, karakteru, prirodi i strogosti jeste nastojanje da se omogući što potpunija individualizacija sankcije i što efikasnije ostvari svrha kažnjavanja u svakom konkretnom slučaju. Kao osnovne ili glavne kazne Zakonik predviđa: kaznu zatvora, zadržavanje, preventivno zadržavanje, rad u javnom interesu, novčanu kaznu i gubitak pojedinih građanskih prava koji se može sastojati u zabrani obavljanja poziva ili delatnosti ili u zabrani boravka u određenim geografskim oblastima ili prilaska i ostvarivanja bilo kakvog kontakta sa oštećenim licem.²¹ Pored ovih sankcija, Zakonik poznaje i: mere bezbednosti²², uslovnu osudu²³ kao i

¹⁶ Pratt, J.: Scandinavian exceptionalism in an era of penal excess-part I: The nature and roots of scandinavian exceptionalism", The british journal of criminology 48 (2), 2008., str. 129.

¹⁷ Videti: General Penal Code of The Kingdom of Norway, Act of 22 May 1902 No. 10 as subsequently amended, most recently by Act of 1 July 1994 No. 50 i The General Civil Penal Code of The Kingdom of Norway, Act of 22 May 1902 No. 10 with subsequent amendments, the latest made by Act of 21 December 2005 No. 131.

¹⁸ The Criminal Procedure Act, Act of 22 May 1981 No. 25 with subsequent amendments the latest made by Act of 30 June 2006 No. 53.

¹⁹ The Execution of Sentences Act, Act No. 21 of 18 May 2001 relating to the Execution of Sentences, čijim je stupanjem na snagu prestao da važi The Norwegian Prison Act of 12 December 1958. No. 7

²⁰ Act relating to state compensation for personal injury caused by a criminal act (Compensation for Victims of Violent Crime Act), Act of 2001.

²¹ Član 15.

²² Član 39.

oduzimanje imovinske koristi²⁴ i oduzimanje predmeta²⁵, koje svrstava u posebne sankcije suplementarnog karaktera.

Krivični zakonik Kraljevine Norveške prihvata dvojnu deobu krivičnih dela prema stepenu njihove društvene opasnosti i visini kazne kojom su zaprećena. U pitanju je podela na zločine (*felonies*)²⁶ i prestupe (*misdemeanours*)²⁷, pri čemu se pod pojmom zločina podrazumevaju teža a pod pojmom prestupa lakša krivična dela²⁸. Zakonik propisuje da se učiniocu težeg krivičnog dela (zločina) može izreći bilo koja od gore nabrojanih krivičnih sankcija (naravno, pod uslovom da je u Posebnom delu zakonika ona propisana za to krivično delo). Sa druge strane, učiniocu lakših krivičnih dela mogu se izreći samo sledeće krivične sankcije: novčana kazna, zabrana vršenja javne službe ili kazna zatvora do 6 meseci, a sasvim izuzetno i kazna zatvora ili zadržavanja i to, po pravilu, u trajanju do godinu dana²⁹ odnosno 2 godine³⁰.

Važeće krivično zakonodavstvo Kraljevine Norveške predviđa da se kazna zatvora uvek izriče u ograničenom vremenskom periodu. Opšti minimum određen je u iznosu od 14 dana, a opšti maksimum iznosi 15 godina. Prilikom odmeravanja kazne za krivična dela učinjena u sticaju³¹ učiniocu se može izreći kazna zatvora u trajanju do 20 godina. Sasvim izuzetno, sud može učiniocu pojedinih krivičnih dela izreći kaznu zatvora u trajanju i do 21 godine.³² Reč je o najtežim krivičnim delima kod kojih je kazna zatvora do 21 godine predviđena kao posebni maksimum. Kao primer mogu se navesti pojedina krivična dela protiv nezavisnosti i bezbednosti države³³ iz glave VIII, protiv ustavnog uređenja i državne vlasti³⁴ iz glave IX, protiv službene dužnosti³⁵ iz glave XI, protiv javne bezbednosti³⁶ iz glave XIV i protiv života i tela³⁷ iz glave XXII. Kazna zatvora do

²³ Član 52.

²⁴ Član 37. d.

²⁵ Član 35.

²⁶ Odeljak II (od poglavlja 8. do poglavlja 32.), General Civil Penal Code of The Kingdom of Norway, Act of 22 May 1902 No. 10 with subsequent amendments, the latest made by Act of 21 December 2005 No. 131.

²⁷ Odeljak III (od poglavlja 33. do poglavlja 43.)

²⁸ Više o dvojnoj, odnosno trojnoj deobi krivičnih dela prema vrsti i meri zaprećene sankcije na zločine, prestupe i istupe videti u: Jovašević, D.: Krivično pravo, Opšti deo, Nomos, Beograd, 2006., str. 77.

²⁹ Član 352. stav1. i član 423. stav1.

³⁰ Član 343.

³¹ Član 62. The General Civil Penal Code of The Kingdom of Norway, Act of 22 May 1902 No. 10 with subsequent amendments, the latest made by Act of 21 December 2005 No. 131.

³² Član 17.

³³ Videti: član 83., član 84., član 86., član 86. b. stav 2., član 88. i član 97. stav 2.

³⁴ Videti: član 98. stav 1., član 99. a., član 100. i član 101. stav 1.

³⁵ Videti: član 110. stav 3. i član 117. stav 2.

³⁶ Videti: član 148. i član 151. a.

³⁷ Videti: član 231., član 233. stav 2. i član 245.

4 meseca odmerava se u danima, a ukoliko njeno trajanje prelazi navedeni vremenski period, kazna zatvora se odmerava u mesecima i godinama³⁸.

Norveško kazneno pravo poznaje veći broj modaliteta izvršenja kazne zatvora, te se, u skladu sa tim, lišenje slobode u ovoj skandinavskoj zemlji može izdržavati u: 1) zatvorima visokog nivoa sigurnosti (zatvoreni), 2) zatvorima nižeg nivoa sigurnosti (otvoreni), 3) delimično u zatvoru, a delimično "kod kuće", odnosno u prostorijama u kojima osuđeno lice stanuje, 4) u potpunosti izvan zatvora, ili 5) uz uslovni boravak na slobodi.³⁹

U norveškom krivičnom zakonodavstvu modalitet izvršenja kazne zatvora izvan zavodskih prostorija, nije predviđen kao posebna kazna, već kao "produžetak" izvršenja izrečene "redovne" tj. "klasične" kazne zatvora. Naime, lice kome je izrečena kazna lišenja slobode može na osnovu odluke službe za izvršenje sankcija biti upućeno na izdržavanje ove kazne u svom domu. Mogućnost izdržavanja kazne lišenja slobode na slobodi predviđena je u članu 16. Zakona o izvršenju krivičnih sankcija Kraljevine Norveške⁴⁰ i može se primeniti samo kada njeno određivanje predstavlja neophodan i prikladan način da se obezbedi i nastavi naročito pozitivan razvoj ličnosti osuđenog, kao i da se spreči njegovo ponovno kriminalno ispoljavanje (recidivizam). Ova mogućnost dolazi u obzir tek nakon što je osuđeno lice izdržalo jednu polovinu izrečene kazne zatvora. Međutim, čak i ako je osuđenik izdržao jednu polovinu izrečene kazne zatvora, neće mu se dozvoliti da nastavi njeno izdržavanje izvan zatvora ukoliko predstavnici nadležne službe procene da bi to bilo protivno svrsi kažnjavanja ili zahtevima bezbednosti.⁴¹ Kao preduslov za određivanje ovog načina izvršenja kazne zatvora neophodno je da osuđeno lice ima stalno boravište, odnosno prebivalište, kao i da je angažovano u smislu zaposlenja odnosno rada ili pohađanja određene stručne obuke ili na drugi način. Uz to, osuđeno lice dužno je da tokom izdržavanja kazne na slobodi izbegava upotrebu intoksikanata, anestetika, hormonskih preparata ili drugih hemijskih supstanci koje mu nisu prepisane u skladu sa zakonom.⁴²

Ukoliko je to potrebno radi obezbeđenja pravilnog i sigurnog izvršenja kazne zatvora izvan zavodskih prostorija, služba zadužena za izvršenje sankcija može osuđenom licu nametnuti neku od sledećih obaveza: 1) podvrgavanje odgovarajućem tretmanu, 2) učestvovanje u određenom programu, 3) uzimanje lekova protiv zavisnosti ili drugih medikamenata, 4) poštovanje pravila o nenapuštanju mesta boravka i 5) izbegavanje socijalnih kontakata sa određenim

³⁸ Član 25.

³⁹ Član 10. The Execution of Sentences Act, Act No. 21 of 18 May 2001 relating to the Execution of Sentences.

⁴⁰ Videti: član 16. stav 1. The Execution of Sentences Act, Act No. 21 of 18 May 2001 relating to the Execution of Sentences.

⁴¹ Član 16. stav 1.

⁴² Član 16. stav 2.

osobama. Nadležna služba ovlašćena je i da, ukoliko se pokaže da za tim postoji potreba, izrečene obaveze ukine, zameni drugim obavezama, kao i da uz postojeće (već određene) obaveze osuđenom licu odredi nove (dodatne) obaveze.⁴³

U određenim situacijama, osuđeno lice koje kaznu zatvora izdržava na slobodi može biti vraćeno u zatvor i produžiti sa izdržavanjem kazne u zavodskom okruženju. Do toga može doći ukoliko se ispostavi da osuđeno lice tokom izdržavanja kazne zatvora izvan zavodskih prostorija ne poštuje propisane uslove ili ne izvršava obaveze koje su mu određene, zatim, ako postoji verovatnoća da je ono učinilo ili da namerava da učini novo krivično delo, kao i ako postoje okolnosti koje ukazuju da će ono na bilo koji način pokušati da izbegne izdržavanje kazne na slobodi.⁴⁴

ORGANIZACIJA I TIPOVI USTANOVA ZA IZVRŠENJE KAZNE ZATVORA U NORVEŠKOJ

Sisteme izvršenja zavodskih sankcija svih skandinavskih zemalja, uključujući i Norvešku, karakteriše postojanje većeg broja zatvora manjih smeštajnih kapaciteta, u kojima često nije predviđeno da boravi više od stotinu osuđenika.⁴⁵ Tako, na primer, u Danskoj, nijedna od otvorenih ustanova ne može primiti više od 150 osuđenika, osim ustanove u Horserodeu, koja prima 243 i Sonderomeu, koja prima 194 osuđenika. Na primer, otvoreni državni zatvor za maloletnike *Sbysgaard* u Danskoj prima ukupno 80 lica. U Švedskoj je ova tendencija još uočljivija, naročito kada su u pitanju lokalni zatvori, poluotvorenog ili otvorenog tipa namenjeni licima kojima je izrečena kazna lišenja slobode u trajanju do godinu dana, kojih ima ukupno 49, a od kojih svaki može primiti svega između 20 i 60 osuđenika. Isto tako, švedski zatvor u Skensu u za mlađa punoletna lica koja po svojim ličnim osobinama i učinjenom krivičnom delu ispunjavaju uslove za izdržavanje kazne u zavodu otvorenog tipa, organizovan je u dva paviljona sa po 24 mesta, što čini ukupno 48 mesta.⁴⁶ Od norveških zatvora se kao primeri zatvora sa manjim smeštajnim kapacitetima mogu navesti: 1) zatvor Ila, koji može da primi najviše 110 osuđenika, 2) zatvor Ringerike kapaciteta do 160 osuđenika, 3) zatvor Trondhajm koji prima maksimalno 144 osuđenika⁴⁷ i 4)

⁴³ Član 16. stav 3 i 4.

⁴⁴ Član 16. stav 5 i član 14. stav 4.

⁴⁵ Pratt, J.: Scandinavian exceptionalism in an era of penal excess-part I: The nature and roots of scandinavian exceptionalism", The british journal of criminology 48 (2), 2008., str. 120.

⁴⁶ Stevanović, Z.: Otvoreni zatvori, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2008., str. 104 – 106. i 111 – 112.

⁴⁷ Report to the Norwegian Government on the visit to Norway carried out by the European Committee for the prevention of torture and inhuman or degrading treatment or punishment (CPT) from 3rd to 10th October 2005, adopted on 10th March 2006, Strasbourg, 28. mart 2006., str. 23.

zatvor Oslo, koji je nešto veći i prima preko 150 osuđenika⁴⁸. Pri tome treba naglasiti da u ovim ustanovama ne borave samo lica kojima je izrečena kazna zatvora, već i lica kojima je određena mera zadržavanja. Doslednu praktičnu primenu shvatanja da se kazna zatvora uspešnije i efikasnije izvršava u većem broju zavoda manjih smeštajnih kapaciteta potvrđuje podatak da je u Norveškoj je 2006. godine postojalo ukupno 47 zatvora, kao i da u tom trenutku broj osuđenika ni u jednom od njih nije bio veći od 100.⁴⁹ Godine 2011. u Norveškoj je broj penitencijarnih ustanova smanjen na 44, ukupni smeštajni kapaciteti iznosili su 3826 mesta, a u njima je u tom vremenskom periodu boravilo oko 3600 lica, od čega svega 980 pritvorenika, dok su ostalo bili zatvorenici. Inače, poslednjih godina, Norveška je usvojila niz mera (uključujući i zakonske) usmerenih na redukovanje primene kazne zatvora i smanjenje broja zatvorenika, među kojima se posebno izdvaja uvođenje elektronskog nadzora 2008. godine.⁵⁰

Imajući u vidu da se svaka od skandinavskih zemalja prostire na veoma velikoj površini, raspored ustanova za izvršenje zavodskih sankcija po celoj zemlji omogućava većini osuđenika (izuzev onih koji borave u ustanovama zatvorenog tipa sa maksimalnim obezbeđenjem) da budu u blizini svog doma i porodice. Takav pristup predstavlja izraz osnovnih etičkih načela na kojima počiva skandinavski sistem izvršenja krivičnih sankcija – da kazna zatvora podrazumeva *isključivo* lišenje slobode, a ne i uskraćivanje osuđenom licu drugih osnovnih ljudskih prava, dok sva ostala ograničenja, restrikcije ili deprivacije mogu biti primenjene samo u svrhu održavanja bezbednosti i reda u zavodskim ustanovama.⁵¹ Upućivanje osuđenika u zavode koji su najbliži mestu njihovog stalnog boravka nema za cilj samo omogućavanje održavanja stalnih kontakata sa članovima porodice, već se time nastoji doprineti i njihovom što efikasnijem i uspešnijem pripremanju za otpuštanje iz zavoda i što "bezbolnijem" prilagođavanju na život na slobodi nakon izdržane kazne⁵².

Kada je u pitanju podela ustanova za izvršenje krivičnih sankcija prema stepenu bezbednosti, u Norveškoj se razlikuju sledeći tipovi zatvora: 1) zatvori visokog nivoa sigurnosti (zatvoreni) i 2) zatvori nižeg nivoa sigurnosti (otvoreni). Iako se u Norveškoj, kao i u ostalim skandinavskim zemljama, insistira na tome

⁴⁸ Više o tome videti na zvaničnoj internet prezentaciji zatvora u Oslu: http://www.oslofengsel.no/e-dom_fengslet.html, pristup: 25.04.2012.

⁴⁹ Prema: Pratt, J.: Scandinavian exceptionalism in an era of penal excess-part I: The nature and roots of scandinavian exceptionalism", The british journal of criminology 48 (2), 2008., str. 119-137.

⁵⁰ Council of Europe: Committee for the Prevention of Torture, Report to the Norwegian Government on the visit to Norway carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 18 to 27 May 2011, 21 December 2011, CPT/Inf (2011) 33, str. 23., preuzeto sa: <http://www.unher.org/refworld/docid/4f101a242.html>, pristup: 28.05.2012.

⁵¹ Pratt, J.: Scandinavian exceptionalism in an era of penal excess-part I: The nature and roots of scandinavian exceptionalism", The british journal of criminology 48 (2), 2008., str. 120 – 121.

⁵² Stevanović, Z.: Otvoreni zatvori, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2008., str. 104.

da osuđenici što češće izdržavaju kazne u zavodima otvorenog tipa i u uslovima koji su najsličniji životu na slobodi, najveći broj osuđenih lica ipak se prvo upućuje u zatvore zatvorenog tipa. Njima se tek kasnije, nakon što su izdržali određeni deo izrečene kazne, dopušta da se prebace u zatvore otvorenog tipa. Prelazak u zatvore otvorenog tipa najčešće se dodeljuje osuđenicima kao nagrada za njihovo dobro vladanje, ali istovremeno ima i funkciju da im omogući postepeno prilagođavanje životu na slobodi. Tako, uprkos insistiranju na boravku osuđenih lica u zatvorima otvorenog tipa, procenjuje se da u Norveškoj u tim ustanovama zapravo boravi svega između 20 i 30 procenata od ukupnog broja zatvorenika.⁵³

USLOVI ŽIVOTA I TRETMAN OSUĐENIKA U NORVEŠKIM ZATVORIMA

Osobenosti takozvanog skandinavskog *welfare* kaznenog sistema najviše dolaze do izražaja upravo prilikom izvršenja kazne zatvora. Visoki životni standardi u zatvorima i human odnos prema osuđenim licima odraz su savremenog shvatanja da je lišenje slobode samo po sebi dovoljna kazna za učinioca krivičnog dela, te da bi dodatno uvećavanje njegovih patnji prekomernim deprivacijama bilo u potpunosti kontraproduktivno. U prilog tome govori i najnoviji Izveštaj Komiteta za prevenciju torture Saveta Evrope, objavljen 2011. godine. Tokom posete, zatvorenici nisu Komitetu prijavili nijedan slučaj torture ili uopšte lošeg tretmana od strane zatvorskog osoblja. Naprotiv, sveopšta atmosfera u zatvorima opisana je kao "opuštena", dok je zatvorsko osoblje ocenjeno kao visoko profesionalno i veoma dobro obučeno, pri čemu je posebno istaknuto da kvalitetna organizaciona šema (raspored) osoblja i zastupljenost oba pola u njihovim redovima imaju osobito dobre efekte. Životni standardi u svim posećenim zatvorima ocenjeni su kao izuzetno visoki. Skoro sva lica lišena slobode borave u jednokrevetnim celijama, površine između 9 i 10 m², u kojima se osim nameštaja nalaze i frižider i televizor. Osuđenici su uglavnom smešteni u malim blokovima sa velikom zajedničkom prostorijom i kuhinjom. I utisci o režimu života osuđenika su takođe pozitivni. Većini je (uključujući i one kojima je određena mera zadržavanja tj. pritvor) omogućeno da rade, da se edukuju ili da pohađaju kurseve i radionice usmerene na profesionalnu obuku i usavršavanje. Takođe, zatvorenicima su dostupne i različite dobro opremljene

⁵³ Pratt, J.: Scandinavian exceptionalism in an era of penal excess-part I: The nature and roots of scandinavian exceptionalism", The british journal of criminology 48 (2), 2008., str. 121.

prostorije za slobodno vreme i rekreaciju poput teretane, prostorije za slušanje muzike, biblioteke.⁵⁴

Radi ostvarivanja što neposrednijeg uvida u kvalitet uslova života u norveškim zatvorima, kao i u cilju predstavljanja do koje mere je boravak osuđenika u njima učinjen humanim, ugodnim i bliskim životu na slobodi, izložene su osnovne karakteristike nekoliko penitencijarnih ustanova u ovoj zemlji. U pitanju su: 1) zatvor Oslo, 2) zatvor Bastoaj i 3) zatvor Halden.

U zatvoru Oslo ne borave samo lica kojima je izrečena kazna lišenja slobode, već i lica kojima je određen pritvor. Svako od njih obavezno je da najpre provede određeno vreme u jedinici za prijem i zadržavanje – takozvanom D bloku u kome se odvijaju sve funkcije u vezi sa registracijom, prijemom, uvođenjem i smeštanjem zatvorenika. Svi novoprdošli zatvorenici prolaze kroz detaljan pregled koji u saradnji sprovode predstavnici zatvora, zdravstvenih ustanova i obrazovnih institucija. Osuđenici koji su podvrgnuti određenim restrikcijama (zabranama i merama kontrole) ostaju smešteni u ovoj jedinici zbog neophodnosti da prođu kroz ispitivanja, ali i kako bi tokom njihovog boravka u zavodu mogla da im se pruži podrška u rešavanju kriznih situacija.

Nakon ove prve faze većina zatvorenika smešta se u takozvani A blok, gde im je omogućeno da obavljaju različite aktivnosti radne i obrazovne prirode, kao i da na organizovan način provode svoje slobodno vreme. Blok A je povezan i sa posebnim zatvorskim odeljenjem zaduženim za bezbednost. Odeljenje za bezbednost povezano je sa Departmanom 1, gde uglavnom borave osuđenici koji imaju psihijatrijske probleme. U ovom bloku je onim zatvorenicima koji naročito teško podnose vreme provedeno u zatvoru i koji se nalaze u izolaciji omogućeno da učestvuju u obavljanju posebnih dnevnih aktivnosti pod nazivom "MASH" (na norveškom: "*Mangfoldig Aktivisering Som Hjelpe*"), koji u slobodnom prevodu glasi "Različite aktivnosti koje pomažu". "MASH" programi su, zapravo, dostupni zatvorenicima u svim odeljenjima ovog zatvora, s tim što su posebno namenjeni onima koji pokazuju tendenciju da se izoluju od ostatka okruženja. "MAKIS" predstavlja drugu grupu aktivnosti koja se sprovodi u Departmanu 1. Ona se sastoji od: motivisanja, aktiviranja, prepoznavanja i stvaranja uslova za individualizaciju i saradnju. "MAKIS" spada u okupacione programe koji su osmišljeni za one zatvorenike koji tokom izdržavanja kazne zatvora prolaze kroz određene teške situacije. Zatvorenicima se stavlja na raspolažanje i mogućnost da učestvuju u programu za smanjenje stresa, odnosno snalaženje u stresnim situacijama. Ovaj program smatra se naročito pogodnim za ona lica kojima je određeno zadržavanje. Oblasti koje su pokrivene ovim programom uključuju

⁵⁴ Council of Europe: Committee for the Prevention of Torture, Report to the Norwegian Government on the visit to Norway carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 18 to 27 May 2011, 21 December 2011, CPT/Inf (2011) 33, str. 23 – 24., preuzeto sa: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4f101a242.html>, pristup: 28.05.2012.

razgovore odnosno razmenu informacija u vezi sa prijemom u zatvor, snalaženje u kriznim situacijama, izražavanje osećanja i emotivnih reakcija, metode opuštanja i opšte tehnike prevazilaženja stresa.

U odeljenju A trenutno se nalazi 151 zatvorenik. Ono samo podeljeno je na tri posebna departmana: 1) restriktivni departman, 2) redovni departman i 3) departman za odvikavanje. U redovnom departmanu osuđenici imaju mogućnost da učestvuju u uobičajenim radnim, obrazovnim i slobodnim aktivnostima. Neka odeljenja u okviru ovog departmana nude i druge programske aktivnosti. Departmani B – 1 i C – 1 spadaju u takozvane "restriktivne" departmane. Osuđenici se u ove departmane smeštaju ili zato što su iskusili ili ispoljili određene poteškoće tokom boravka u običnim departmanima ili zato što su oni sami izjavili da ne žele da budu smešteni zajedno sa ostalim osuđenicima u redovnim departmanima. Oba departmana (1 B – 1 i C – 1) blisko saraduju sa radionicom koja je povezana sa posebnom jedinicom za obavljanje različitih aktivnosti., kao i sa odeljenjem za slobodne aktivnosti (A – 1), gde se za ovu grupu osuđenika organizuju posebne aktivnosti. Departman A – 2 spada u redovne departmane, u kome se takođe organizuje širok dijapazon aktivnosti za sve osuđenike. Osuđenici koji borave u ovom departmanu uglavnom imaju strano državljanstvo i čekaju da budu deportovani u zemlju svog državljanstva nakon okončanja boravka u Oslo zatvoru. Departman B – 2 takođe spada u redovne departmane. On omogućava poseban program za osuđenike koji žele da se uključe u program lečenja zavisnosti izazvane zloupotrebot alkohola i (ili) opojnih droga. Departman C – 2 je departman za odvikavanje. U njemu se osuđenicima koji su pokazali čvrstu rešenost da nastave život bez zloupotrebe alkohola i opojnih droga omogućava da učestvuju u posebnom programu odvikavanja. Program se naziva "*Brottsbrytet*" i spada u takozvane "*goal-oriented*" programe. Departman A – 3 je redovni apartman sa kapacitetima za sprovodenje niza raznovrsnih aktivnosti radnog i zabavnog karaktera. Departman B – 3 se naziva i departman za starije budući da i osoblje i zatvorenici koji u njemu borave spadaju u populaciju starije životne dobi. U skladu sa tim, u ovom departmanu Departman C – 3, poznat je i kao "*TOG*" Departman (na engleskom: "*Initiatives for Recurring Offenders*"), što znači "Inicijativa za prestupnike recidiviste". Dakle, o ovom departmanu se osuđenicima povratnicima koji su motivisani da učine nešto pozitivno u vezi sa svojom životnom situacijom pruža mogućnost da učestvuju u posebnom programu. Ovaj program fokusiran je na pripremu za otpust i post – penalni tretman, kao i na prevazilaženje motivacionih prepreka koje se mogu pojaviti kod bivših zatvorenika prilikom njihovog prilagodavanja na tretman na slobodi ili na život u takozvanim "kućama na pola puta" ili na pojačan nadzor od strane nadležne probacione službe.

Program "*Stifinnern*" (na engleskom "*Pathfinders*"), koji u slobodnom prevodu znači "Pronalaženje pravog puta" predstavlja poseban program u kome dobrovoljno učestvuju zatvorenici koji imaju probleme sa zavisnošću od alkohola, droga ili drugih

psihoaktivnih supstanci. Ovaj program iniciran je 1992. godine kao zajednički projekat zatvora Oslo i fondacije Tyrili ("Tyrilistiftelsen"), sa namerom da se smanji broj zatvorenika koji imaju probleme u vezi sa zloupotrebom alkohola i opojnih droga. Program je ustavljen 1995. godine. Od tada je realizovan na nekoliko lokacija da bi se trenutno odvijao u departmanu C zatvora Oslo. Kao što je već istaknuto, učestvovanje u ovom programu je dobrovoljno, a poseban naglasak stavljen je na stvaranje okruženja bez alkohola i droge sa dovoljno prostora za učenje, lično napredovanje i razvoj pojedinca. Za program se mogu prijaviti osuđenici muškog pola iz cele Norveške, dakle, ne samo oni koji borave u zatvoru Oslo, već i oni koji se nalaze na izdržavanju kazne u drugim zatvorima. Pri tome je poželjno da je do momenta uključivanja u program osuđeniku ostalo najmanje 8 meseci do okončanja izdržavanja kazne. Potrebno je i da je osuđenik koji učestvuje u programu spreman i voljan da po njegovom okončanju bude podvrgnut tretmanu odvikavanja od zavisnosti. Odabir osuđenika koji će biti obuhvaćeni ovim programom vrši se nakon razmatranja podnetih molbi osuđenika i sprovođenja pojedinačnih intervjua sa svakim od njih. Uz aplikaciju, osuđenici dostavljaju i pismo u kome se ukratko predstavljaju, a potrebno je da saopšte osnovne podatke o istoriji svog problema sa zavisnošću, o svom obrazovanju, zaposlenju i načinu na koji provode slobodno vreme, o svojim porodičnim odnosima, o dužini kazne zatvora koja im je izrečena, delu kazne koji su već izdržali i trenutku kada će moći da zahtevaju da budu otpušteni iz zavoda i svojim planovima za budućnost. Program "*Stifinnern*" odvija se u dve faze, a tokom njegove primene se pre svega nastoji da osuđenik postane svestan činjenice da ima problem sa zavisnošću od alkohola ili opojnih droga. Tokom programa primenjuju se sledeći metodi rada: razgovori u grupama, individualni razgovori, edukacija, fizičke aktivnosti, socijalni treninzi, omogućavanje osuđenicima da određeni vremenski period provode van zavodskog okruženja i organizovanje putovanja ili poseta mesta izvan zavoda, uz pratnju osoblja. Od učesnika u programu se očekuje spremnost da razvijaju sopstvene sposobnosti i mogućnosti ne bi li naučili da preuzmu odgovornost za svoje postupke, da se suoče sa teškoćama i izazovima bez "bežanja" u alkohol i drogu, kao i da veruju da će im takva pozitivna promena koristiti.

Osnovni cilj radnih aktivnosti koje se sprovode u ovom zatvoru jeste da se što veći broj osuđenika radno angažuje na što bezbedniji način, a da im se pri tome omogući da stiču nova znanja i veštine kroz dodatnu obuku. Osuđenici se mogu angažovati u zanatskoj radionici za izradu predmeta od stakla i keramike, radionici za izradu dela različitih proizvoda, radionici za šivenje (u kojoj se, između ostalog, šiju kompletne posteljine za potrebe ovog zatvora), radionici za izradu raznovrsnih predmeta od drveta namenjenih za prodaju u zatvorskoj prodavnici "*Benny Butikk*", štampariji, radionici za izradu predmeta od metala i u perionici. Pored toga, veliki broj osuđenika angažovan je na održavanju higijene u zavodu – čišćenju zatvorskih prostorija i drugih lokacija u okviru

zavodskog kompleksa. Ono što je zajedničko svim radnim aktivnostima jeste nastojanje da se svim kategorijama osuđenika omogući da u njima učestvuju, bez obzira na to da li su u pitanju, na primer, zavisnici od psihoaktivnih supstanci, osuđenici sa ozbiljnim problemima u ponašanju, zatvorenici koji se nalaze na izdržavanju dugotrajne kazne zatvora zbog učinjenog težeg krivičnog dela i neovisno od njihove nacionalnosti, porekla i drugih karakteristika.⁵⁵

Iako ideja o ekološki prihvatljivim zatvorima nije široko zastupljena u svetu, Norveška je prva zemlja koja je otvorila upravo takav zatvor. Zatvor je otvorenog tipa, sa minimalnim stepenom obezbeđenja i nalazi se na ostrvu Bastoaj (*Bastøy*) u Oslo fjordu. Epitet "ekološki" ovaj zatvor je stekao zato što koristi solarne panele za dobijanje energije, sam proizvodi hranu, reciklira otpad i trudi se da emisiju štetnih gasova svede na minimum. U njemu zatvorenici sami proizvode hranu za svoje potrebe, a višak proizvoda se prodaje drugim zatvorima. Poznat i pod nazivom "ostrvo nade", ovaj zatvor je stekao međunarodnu medijsku pažnju zbog humanih i nadasve permisivnih uslova života zatvorenika, koji podrazumevaju i organizovanje letnjih kampova i bavljenje sportovima poput tenisa, jahanja ili plivanja.⁵⁶ Ovaj zatvor je najveći zatvor niskog stepena sigurnosti u Norveškoj i uređen je kao mala lokalna (ostrvska) zajednica sa oko 80 zgrada, putevima, plažama, sređenim okolišom, fudbalskim terenom, poljoprivrednim zemljištem i šumama. Pored "standardnih" zatvorskih objekata, na ostrvu se nalaze i prodavnica, biblioteka, dom zdravlja, crkva, škola, socijalna služba, kao i sala za održavanje sastanaka i seminara. Pored toga, postoji i posebno zatvorsko odeljenje u kome borave osuđenici uključeni u program rehabilitacije i tretmana za odvikavanje od zloupotrebe alkohola i opojnih droga.

Zatvorske prostorije primaju najviše 115 osuđenika. Većina njih se upućuje iz drugih zatvora, dok je samo mali procenat na ostrvu od početka izdržavanja kazne. U zatvoru borave uglavnom lica kojima je izrečena kazna zatvora u trajanju od 5 godina i kojima je preostalo da izdrže manji deo izrečene kazne. U skladu sa tim, svaki osuđenik na ostrvu po pravilu proveđe oko godinu i po dana. Prijave za prebacivanje iz drugih zatvora na ostrvo osuđenici moraju podeti lično, pri čemu se od njih zahteva da izlože svoje planove i motivaciju za prebacivanje, kao i da izraze spremnost da rade na sopstvenom popravljanju. Osim ovih subjektivnih kriterijuma, prilikom odlučivanja o prijemu na ostrvo uzimaju se u obzir i priroda i težina krivičnog dela zbog kojeg je osuđeniku

⁵⁵ Više o organizaciji, načinu funkcionisanja, uslovima života i programima rada sa osuđenim licima u zatvoru Oslo videti na sledećoj internet prezentaciji: http://www.oslofengsel.no/eom_fengslet.html, pristup: 25.04.2012.

⁵⁶ Stevanović, Z.: *Zatvorski sistemi u svetu*, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2012., str. 222.

izrečena kazna zatvora, postojanje opasnosti od bekstva i struktura postojeće osuđeničke populacije.⁵⁷

Zatvor Halden nedaleko od Oslo važi za najotmeniji zatvor na svetu. Otvoren je 2011. godine, a u njegovu izgradnju i opremanje uloženo je oko 160 miliona funti. Prima 252 osuđenika, od kojih je svaki smešten u jednokrevetni apartman sa kupatilom. Na prozorima nema rešetaka. Svaki zatvorenik ima mini frižider, plazma televizor, a ćelije su opremljene nameštajem poznate kompanije Ikea. U zatvoru se nalaze i teretana, muzički studio i luksuzna biblioteka, a zatvorenici mogu da se zabave penjući se po plastičnoj steni ili igrajući košarku. Zidovi su ukrašeni slikama savremene umetnosti. Zatvorenicima je dozvoljeno da drže i konzumiraju piće, ali bez opijanja.⁵⁸

Najznačajnija zamerka na račun norveških ustanova za izvršenje krivičnih sankcija upućena je od strane organizacije *Amnesty International* i odnosi se na tretman mentalno obolelih lica koja se nalaze u zatvorima. Naime, u svom izveštaju za 2009. godinu, ova međunarodna organizacija istakla je da se u zatvorima Ila i Oslo zatvorenici kod kojih je konstatovano postojanje nekog psihičkog poremećaja i dalje zadržavaju u zatvorskem okruženju, pri čemu im je uskraćen pristup adekvatnoj zdravstvenoj zaštiti, umesto da budu prebačeni u odgovarajuće psihijatrijske ustanove. U svom izveštaju, *Amnesty International* naglašava su Norveškoj u vremenskom period od 1993. do 2007. godine slične primedbe u nekoliko navrata upućivane i od strane Evropskog komiteta za prevenciju torture, ali da su, uprkos tome, psihički oboleli osuđenici zadržani u zatvorima, te da, uprkos insistiranju lekara nisu prebačeni u odgovarajuće psihijatrijske ustanove usled navodnog nedostatka smeštajnih kapaciteta u istima. Takođe, utvrđeno je i da su neki zatvorenici prerano vraćani u zatore nakon određenog vremena provedenog u psihijatrijskoj ustanovi. Takvo postupanje okarakterisano je kao povreda prava psihički obolelih osuđenika na zdravstvenu zaštitu i kršenje relevantnih međunarodnih i unutrašnjih propisa.⁵⁹

⁵⁷ Više o zatvoru Bastoaj (*Bastøy*) videti na sledećoj internet prezentaciji: <http://www.bastoyfengsel.no/English/straffegjennomforing-Eng.html>, pristup: 27.05.2012.

⁵⁸ Stevanović, Z.: Zatvorski sistemi u svetu, *Ibid.*, str. 226.

⁵⁹ Amnesty International: Norway, Submission to the UN Universal Periodic Review, Sixth session of the UPR Working Group of the Human Rights Council November - December 2009, 20. april 2009., str. 4 – 5. preuzeto sa: <http://195.234.175.160/en/library/info/EUR36/001/2009/en>, pristup: 28.05.2012.

SLIČNOSTI I RAZLIKE IZMEĐU NORVEŠKOG I SRPSKOG PRISTUPA IZVRŠENJU KAZNE ZATVORA NA SLOBODI

Poređenja radi, treba naglasiti da i krivično zakonodavstvo Republike Srbije, nakon izmena i dopuna iz 2009. godine⁶⁰, dopušta da se kazna lišenja slobode izvršava izvan zatvora i to u prostorijama u kojima osuđeni stanuje⁶¹. Ipak, navedeno rešenje značajno se razlikuje od norveškog. Najpre treba ukazati na to da je u našem pravu ovo pitanje u osnovi regulisano Krivičnim zakonom, dok je njegova detaljnija razrada prepuštena Zakonu o izvršenju krivičnih sankcija⁶². Sa druge strane, u Norveškoj je ono u celosti uređeno odredbama Zakona o izvršenju krivičnih sankcija⁶³. Prema Krivičnom zakoniku Republike Srbije, odluku o izdržavanju kazne lišenja slobode u prostorijama u kojima osuđeni stanuje donosi sud⁶⁴, a u Norveškoj o tome odlučuje služba za izvršenje sankcija i to tek nakon što je osuđeno lice izdržalo jednu polovinu izrečene kazne zatvora⁶⁵. Konačno, naše pozitivno pravo izričito ograničava ovakvo izvršenje kazne zatvora samo na osuđenog kome je izrečena kazna zatvora do 1 godine⁶⁶. Nasuprot tome, norveško pravo ne postavlja nikakve limite kada je u pitanju težina dela ili visina zaprećene kazne, već, pored zahteva da je osuđeni izdržao jednu polovinu izrečene kazne, uslovjava izvršenje kazne lišenja slobode izvan zavoda posedovanjem stalnog boravišta i zaposlenja i kao i uočenim pozitivnim razvojem ličnosti osuđenog⁶⁷.

Upoređujući izvršenje kazne zatvora izvan zavoda u našem i u norveškom pozitivnom pravu, može se zaključiti da je norveško rešenje zapravo bliže institutu uslovnog otpusta, naročito ako se isti shvati kao izdržavanje kazne lišenja slobode na slobodi. Naime, prema članu 46. Krivičnog zakonika Republike Srbije koji reguliše uslovni otpust, sud može uslovno otpustiti sa izdržavanja kazne osuđenog koji je izdržao dve trećine kazne ako se u toku izdržavanja kazne tako popravio da se može

⁶⁰ Videti: Član 7. Zakon o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika, "Službeni glasnik Republike Srbije", br. 72/2009 i Član 22. Zakon o izmenama i dopunama Zakona o izvršenju krivičnih sankcija, "Službeni glasnik Republike Srbije", br. 72/2009.

⁶¹ Videti: član 45. stav 5 – 8. Krivični zakonik, "Službeni glasnik Republike Srbije", br. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009 i 111/2009.

⁶² Član 37. Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, "Službeni glasnik Republike Srbije", br. 85/2005, 72/2009 i 31/2011.

⁶³ Član 16. stav 1. The Execution of Sentences Act, Act No. 21 of 18 May 2001 relating to the Execution of Sentences.

⁶⁴ Član 45. stav 5. Krivični zakonik, "Službeni glasnik Republike Srbije", br. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009 i 111/2009.

⁶⁵ Član 16. stav 1. The Execution of Sentences Act, Act No. 21 of 18 May 2001 relating to the Execution of Sentences.

⁶⁶ Član 45. stav 5. Krivični zakonik, "Službeni glasnik Republike Srbije", br. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009 i 111/2009.

⁶⁷ Član 16. stav 1. i stav 2. The Execution of Sentences Act, Act No. 21 of 18 May 2001 relating to the Execution of Sentences.

sa osnovom očekivati da će se na slobodi dobro vladati, a naročito da do isteka vremena za koje je izrečena kazna ne učini novo krivično delo.⁶⁸ Takvo rešenje podseća na norveško izdržavanje kazne lišenja slobode izvan zavoda, s tim što kod nas o tome odlučuje veće prvostepenog suda⁶⁹, dok je ta funkcija ranije bila poverena posebnoj komisiji za uslovni otpust koju je obrazovalo ministarstvo pravde⁷⁰. Kao što je već istaknuto, u Norveškoj o izdržavanju kazne zatvora izvan zavoda ne odlučuje sud već posebna služba za izvršenje sankcija. Ipak, već sam naziv ovog instituta ("izvršenje kazne izvan zatvora"), kao i njegove karakteristike jasno ukazuju na to da je u norveškom krivičnom pravu on određen samo kao faza, odnosno modalitet izvršenja kazne zatvora a ne kao uslovni otpust. Pojedini autori uslovnom otpustu kakav je prisutan u našem pravu priznaju samo dejstvo suspendovanja kazne, slično kao i kod uslovne osude. U prilog tome govori činjenica da se u našem pravnom sistemu, uslovno otpušteno lice ne stavlja pod zaštitni nadzor, niti mu se određuju posebne obaveze kao i da se vreme provedeno na uslovnom otpustu u slučaju opoziva ne uračunava u izrečenu kaznu⁷¹. Uprkos određenim sličnostima, naročito sa našom ranijom odredbom o uslovnom otpustu kojom je donošenje odluke bilo povereno zavodskoj komisiji, smisao ova dva instituta je različit: u norveškom pravu to je promena okruženja i uslova u kojima se izdržava kazna zatvora, dok je u našem to praktično njen gašenje pod uslovom da osuđeni na slobodi ne izvrši novo krivično delo.

Zakon o izvršenju krivičnih sankcija Norveške u članu 42. predviđa i prevremeniti otpust sa izdržavanja kazne zatvora. Služba za izvršenje sankcija može dati osuđenom licu uslovni otpust ukoliko je ono izdržalo dve trećine kazne i provelo najmanje 60 dana u zatvoru, pri čemu se uračunava i vreme provedeno u pritvoru. Ukoliko bi u slučaju određivanja uslovnog otpusta neizdržani deo kazne bio manji od 14 dana, uslovni otpust će biti odobren samo ako za to postoje naročito opravdani razlozi.⁷² Takav uslovni otpust služba za izvršenje sankcija može dati i onom licu koje koje se ne nalazi u zatvoru (dakle, izdržava kaznu lišenja slobode na neki drugi način) a ispunjava uslove za davanje uslovnog otpusta⁷³. Upravo na ovom mestu može se jasno uočiti razlika između tzv. izdržavanja kazne lišenja slobode na slobodi i vrste uslovnog otpusta koji se svodi na otpuštanje osuđenog lica na slobodu pre nego što je u potpunosti izdržalo kaznu. U tom smislu, ovaj institut sličan je onom koji predviđa član 173. Zakona o izvršenju krivičnih sankcija Republike Srbije, a koji

⁶⁸ Član 46. stav 1. Krivični zakonik, "Službeni glasnik Republike Srbije", br. 85/2005 i 88/2005, 107/2005, 72/2009 i 111/2009.

⁶⁹ Član 522. stav3. Zakonik o krivičnom postupku, "Službeni glasnik Republike Srbije", br. 58/2004, 85/2005, 115/2005, 85/2005, 49/2007, 20/2009 i 72/2009.

⁷⁰ Jovašević, D.: Krivično pravo, Opšti deo, Nomos, Beograd, 2006., str. 209.

⁷¹ Više o tome: Stojanović, Z.: Komentar Krivičnog zakonika, Javno preduzeće "Službeni glasnik", Beograd, 2006., str. 184.

⁷² Član 42. stav 1. The Execution of Sentences Act, Act No. 21 of 18 May 2001 relating to the Execution of Sentences.

⁷³ Član 42. stav 2.

se sastoji u prevremenom otpuštanju osuđenog lica iz zavodske ustanove. Prema navedenoj odredbi, direktor Uprave za izvršenje zavodskih sankcija može zbog dobrog vladanja osuđenog i postignutih rezultata u programu postupanja, na predlog upravnika zavoda, prevremeno otpustiti osuđenog sa izdržavanja kazne najviše 3 meseca do isteka kazne ako je on izdržao 9/10 kazne⁷⁴. Pri tome treba napomenuti da norveški Zakon o izvršenju krivičnih sankcija prilikom odlučivanja o prevremenom otpuštanju osuđenog lica na slobodu, naročitu pažnju posvećuje zahtevima bezbednosti kao i interesima oštećenih lica. U skladu sa tim, Služba za izvršenje sankcija može uskratiti uslovni otpust ukoliko na osnovu sveobuhvatne procene svih relevantnih okolnosti stekne uverenje da to ne bi bilo preporučljivo. Osnovni kriterijum kojim se pritom rukovodi jeste procena da li se može sa osnovom pretpostaviti da će osuđeno lice na slobodi vršiti nova krivična dela ili ne⁷⁵. Povrh toga, Služba za izvršenje sankcija obavestiće oštećenog ili njegove preživele srodnike o tačnom datumu puštanja uslovno otpuštenog lica na slobodu, ukoliko proceni da je to potrebno.⁷⁶

Iako se radi o uslovnom otpustu a ne o modalitetu izdržavanja kazne lišenja slobode na slobodi, i u ovom slučaju je predviđen period proveravanja koji traje sve do dana kada bi kazna bila izdržana u celosti⁷⁷. Pored osnovnog preduslova koji se sastoji u zabrani vršenja novih krivičnih dela⁷⁸, tokom perioda proveravanja uslovno otpuštenom licu mogu biti nametnute još neke obaveze pod uslovom da je to potrebno iz razloga sigurnosti. Najpre, ono se može obavezati da se u okviru određenog vremenskog perioda pojavljuje u treznom stanju pred predstavnicima Službe za izvršenje sankcija. Pored toga, mogu mu biti određene i neke od sledećih obaveza: 1) da se pridržava uputstava Službe u vezi sa ostankom u mestu svog prebivališta odnosno boravišta, 2) da se u treznom stanju pojavljuje pred predstavnicima javne vlasti pred određenim licem ili predstavnikom određene organizacije, 3) da se pridržava tretmana koji mu je prepisan, 4) da poštuje instrukcije u vezi sa mestom stanovanja, rada ili obučavanja i 5) da izbegava socijalne kontakte sa određenim osobama⁷⁹. Jednom određene obaveze podložne su izmenama u zavisnosti od bezbednosnih kriterijuma. Dakle, one se mogu po potrebi ukinuti ili zameniti novim obavezama. Takođe, period u kome postoji obaveza pojavljivanja uslovno

⁷⁴ Član 173. Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, "Službeni glasnik Republike Srbije", br. 85/2005, 72/2009 i 31/2011.

⁷⁵ Član 42. stav 5. The Execution of Sentences Act, Act No. 21 of 18 May 2001 relating to the Execution of Sentences.

⁷⁶ Član 42. stav 7.

⁷⁷ Član 42. stav 8.

⁷⁸ Član 43. stav 1.

⁷⁹ Član 43. stav 2.

otpuštenog lica pred nadležnim organima može se po potrebi i produžiti s tim što je propisano da on ne može trajati duže od perioda proveravanja.⁸⁰

Može se desiti da uslovno otpušteno lice prekrši izrečenu obavezu pojavljivanja pred predstavnicima Službe za izvršenje zavodskih sankcija, ili da ne ispunjava neku od obaveza koje su mu određene. Tada će mu Služba narediti da se pojavi pred njenim predstavnicima radi razmatranja mogućnosti nametanja strožih uslova. Tom prilikom, uslovno otpušteno lice će biti obavešteno o posledicama ponovljenog kršenja obaveza. Ako se pokaže da je to neophodno u cilju sprečavanja ponovljenog kršenja obaveza, Služba može uslovno otpuštenom licu odrediti i zabranu upotrebe intoksikanata, anestetika, hormonskih preparata ili drugih hemijskih supstanci koje mu nisu prepisane u skladu sa zakonom, kao i dužnost da se u određenom vremenskom intervalu prijavljuje Policiji ili Službi za izvršenje sankcija, pored već postojeće obaveze pojavljivanja pred predstavnicima te službe⁸¹. Kada se uslovno otpušteno lice ne pojavi na razgovoru o nametanju strožih uslova, ili ako prekrši strože obaveze koje su mu nakon razgovora nametnute, uslovni otpust će biti prekinut, i služba za izvršenje sankcija može odlučiti da ga vrati u zatvor kako bi u potpunosti izdržalo kaznu.⁸²

ZAKLJUČAK – PREDNOSTI I NEDOSTACI WELFARE MODELA

Osobenosti koje se mogu uočiti u norveškom kaznenom sistemu i praksi najčešćim delom su prisutne u zakonodavstvima svih skandinavskih zemalja. To su: niska stopa kriminaliteta i humani uslovi života u ustanovama za izvršenje zavodskih sankcija. Sama njegova struktura, u smislu broja i vrsta sankcija navedenih u tekstu Krivičnog zakonika, na prvi pogled ne odudara mnogo od zakonodavstava drugih evropskih zemalja. Međutim, ono što ga čini drugačijim jeste specifično shvatanje svrhe kazne i kažnjavanja koje ga prožima oblikujući karakter i sadržinu kako samih sankcija tako i odnosa prema licima koja ih izdržavaju.

Ne bi bilo preterano reći da sve prednosti i nedostaci ovog kaznenog sistema zapravo nisu ništa drugo do krivičnopravni aspekti uspeha i promašaja skandinavskog modela države blagostanja (*welfare state*). Kao prva od njegovih dobrih strana mogu se navesti relativno blage kazne. Naime, najstroža kazna koja se učiniocu krivičnog dela može izreći jeste kazna zatvora do 20 godina, a sasvim izuzetno do 21 godine. Pri tom treba uzeti u obzir da je ona predviđena samo za najteža krivična dela i za dela učinjena u sticaju. Takođe, veoma napredno rešenje predstavlja i tendencija supstituisanja kazne lišenja slobode alternativnim

⁸⁰ Član 43. stav 3. i stav 4.

⁸¹ Član 44. stav 1.

⁸² Vidi: član 44. stav 3. i 4.

sankcijama vanzavodskog tipa. Pored toga, može se zapaziti i širok dijapazon modaliteta izvršenja kazne zatvora izvan same ustanove, te se tako, koliko god to paradoksalno zvučalo, kazna lišenja slobode može izdržavati i na slobodi uz konstantan ili periodičan boravak u sopstvenom domu. Treba napomenuti da je slična mogućnost, premda uređena na nešto drugačiji način, uvedena i u naš pravni sistem, te da će se njene eventualne prednosti i nedostaci tek pokazati u budućnosti.

Izuzetno visoki životni standardi u svim norveškim penitencijarnim ustanovama i naglašeno human odnos prema osuđenim licima odraz su shvatanja da lišenje slobode samo po sebi predstavlja dovoljnu kaznu, te da je svaka dodatna deprivacija osim onih koje ga nužno prate suvišna i nesvrishodna. Intenzivno angažovanje države u radu na resocijalizaciji prestupnika prisutno je i u slučaju zavodskih i u slučaju nezavodskih sankcija. Ono naročito dolazi do izražaja prilikom određivanja jedne ili više od dodatnih obaveza ili zabrana licu kome je izrečena uslovna osuda, rad u javnom interesu ili koje se nalazi na uslovnom otpustu. One su koncipirane tako da omoguće dobro vladanje i resocijalizaciju, odnosno duhovno ali i telesno "prevaspitanje" učinioca kroz mere kao što su: zabrana konzumiranja alkohola i drugih psihoaktivnih supstanci, ali i lekova i hormonskih preparata koji nisu prepisani u skladu sa zakonom, zabrana ostvarivanja kontakta sa određenim licima koja bi mogla na bilo koji nain štetno uticati na osuđenog ili pak mogućnost upućivanja osuđenog lica na obuku ili obrazovanje. Ipak, efikasnost nezavodskih sankcija ne bi se mogla ostvariti bez kvalitetnog i nadzora i učestalog kontakta između osuđenog lica i predstavnika službe za izvršenje sankcija koji se, po svemu sudeći dosledno sprovode.

Jedna od prednosti ovog sistema jeste i to što ne poklanja pažnju samo učiniocu krivičnog dela već što, sledeći tekovine viktimoških učenja, uvažava i žrtvu, odnosno oštećeno lice i članove njegove porodice i nastoji da im pruži zaštitu i kompenzaciju kad god je to potrebno. U tom smislu, učiniocu se može izreći sankcija koja se sastoji u zabrani boravka na određenim mestima ili ostvarivanja bilo kakvog kontakta sa određenim licem pod uslovom da sud ima razloga da veruje da bi on izvršio krivično delo protiv tog lica ili da bi ga progonio ili na bilo koji drugi način uznemiravao. Navedena mera nedavno je uvedena i u naše pozitivno pravo, a na praksi ostaje da potvrdi ili ospori njenu efikasnost u zaštiti interesa oštećenog. Apsolutni primat interesa oštećenog u norveškom krivičnom pravu vidljiv je i iz mogućnosti da sud na njegov zahtev odredi da imovinska korist pribavljenja krivičnim delom, nakon što je oduzeta od učinioca, bude upotrebljena za pokrivanje iznosa koji on ima pravo da zahteva na ime kompenzacije.

Osnovne primedbe koje bi se mogle uputiti norveškom kaznenom sistemu izviru iz dve glavne tendencije svojstvene *welfare* državama. Prva se sastoji u naglašenom davanju prednosti kolektivnim interesima u odnosu na individualne interese pojedinca, dok drugu karakteriše preterana intervencija države. U sferi kaznenog

prava, ova "druga strana blagostanja" oličena je u veoma spornoj i često kritikovanoj ustanovi preventivnog zadržavanja. Osim toga što je do skora posredno omogućavala praktičnu primenu nominalno zabranjene kazne doživotnog lišenja slobode, ova kazna i dalje dovodi u pitanje elementarne postulate savremenog krivičnog prava kao što su pretpostavka nevinosti i princip da se za misli ne može kažnjavati. Primenom preventivnog zadržavanja prvenstveno se uvažava interes zajednice da bude zaštićena od kriminaliteta, ali time se istovremeno prestupnik kažnjava kako za delo koje je učinio tako i za delo u pogledu kojeg postoji bojazan da bi mogao da ga izvrši u budućnosti, što ugrožava pravnu sigurnost. To što smisao preventivnog zadržavanja nije retribucija već zaštita članova društvene zajednice od eventualnog ponovljenog kriminalnog ispoljavanja nekog lica može u izvesnoj meri dati za pravo ovom institutu. Ipak, cilj koji se njime želi postići, ma koliko društveno koristan bio, ne opravdava činjenicu da učinilac biva lišen slobode u dužem vremenskom periodu od trajanja kazne zatvora koja bi mu bila izrečena za isto krivično delo samo zato što je procenjen kao latentno društveno opasan, odnosno da praktično izdržava kaznu i za delo koje je učinio i za delo koje bi možda mogao učiniti. U kontekstu ove sankcije moglo bi se postaviti pitanje da li se u norveškom krivičnom pravu svrha kazne doista bazira na resocijalizaciji, odnosno na ponovnom uključivanju prestupnika u društvenu zajednicu ili pak na njegovom uklanjanju iz iste na duži vremenski period kako bi se osigurala bezbednost ostalih članova. Na kraju, svrstavanje preventivnog zadržavanja u kazne, kao što je to učinjeno u tekstu Krivičnog zakonika Norveške u pravnodogmatskom smislu deluje prilično nedosledno budući da je njegova svrha potpuno drugačija od svrhe kažnjavanja, te da je u tom smislu ova sankcija bliža merama bezbednosti.

Pored opisanih pozitivnih i negativnih aspekata norveškog kaznenog sistema, pažnju zavređuje još jedna tendencija koja prilično odudara od stava prisutnog u našem krivičnom zakonodavstvu. Reč je o veoma širokim ovlašćenjima suda koja naročito dolaze do izražaja prilikom određivanja kazne po vrsti i meri, izricanja i menjanja dodatnih obaveza uz nju i odlučivanja o njenom obustavljanju ili prekidu. Na primer, kazna rada u javnom interesu može se izreći učiniocu kome bi za dato krivično delo inače bila određena kazna zatvora do godinu dana, s tim što sud, ukoliko smatra da je to opravdano, može ovu kaznu izreći i u drugim slučajevima. U prilog tome govori i ovlašćenje suda da izrekne novčanu kaznu čak i učiniocu onog krivičnog dela za koje ta kazna zakonom nije uopšte propisana kad god on stekne uverenje da je to potrebno. Pri tom, Zakonik ne zahteva da se radi o krivičnom delu učinjenom iz koristoljublja, a ne navodi ni bilo koje druge kriterijume kojima bi se sudija rukovodio prilikom izricanja i odmeravanja takve novčane kazne. Takvo ovlašćenje suda uočljivo je i u slučaju kazne preventivnog zadržavanja, gde Zakonik samo navodi da njeno trajanje po pravilu ne prelazi period od 15 godina i da ni u kom slučaju ne može biti duže od 21 godine, dok je konačna odluka o tome u potpunosti prepustena суду. Sama formulacija donekle

je atipična budući da zakonodavac koristi izraz "po pravilu" koji je lišen bilo kakve imperativne konotacije. Tako široko postavljene granice diskrecione ocene dopuštaju da sudija u svakom konkretnom slučaju maksimalno prilagodi sankciju krivičnom delu i ličnosti učinioca, što omogućava znatno efikasnije ostvarivanje njene svrhe. Istovremeno, one ukazuju na veliko poverenje koje zakonodavac poklanja sudskej vlasti. Sa druge strane, trebalo bi razmotriti da li se i na koji način pod takvim uslovima postiže ujednačena sudska praksa, kao i da li je možda upravo ona izvor smernica koje u zakonskom tekstu nedostaju.

LITERATURA

- Đurđić, V., Jovašević, D.: Krivično pravo, Posebni deo, Nomos, Beograd, 2006.
- Ignjatović, Đ.: Kriminologija, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2008.
- Jovašević, D.: Krivično pravo, Opšti deo, Nomos, Beograd, 2006.
- Jovašević, D.: Leksikon krivičnog prava, Javno preduzeće službeni list SRJ, Beograd, 1998.
- Jovašević, D., Stevanović, Z.: Kazne kao oblik društvene reakcije na kriminal, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2012.
- Konstantinović Vilić, S., Kostić, M.: Penologija, Sven, Niš, 2006.
- Konstantinović Vilić, S., Nikolić Ristanović V., Kostić, M.: Kriminologija, Pelikan print, Niš, 2009.
- Kristoffersen, R.: Correctional Statistics of Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden (2001-2005), Correctional Service of Norway Staff Academy, Oslo, 2007.
- Nikolić, Z.: Savremena penologija – studija kazni i kažnjavanja, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2009.
- Nikolić, Z., Kron, L.: Totalne ustanove i deprivacije: knjiga o čoveku u nevolji, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2011.
- Pratt, J.: Scandinavian exceptionalism in an era of penal excess-part I: The nature and roots of scandinavian exceptionalism", The british journal of criminology 48 (2), 2008.
- Soković S., Vasiljević, D.: Nova penologija – stara praksa sa novim imenom, Socijalna misao, vol. 14. br. 1/2007, Beograd, 2007.
- Starr, J., Fishburne Collier, J.: History and power in the study of law: new directions in legal anthropology, Cornell University Press, 1989.
- Stevanović, Z.: Otvoreni zatvori, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2008.
- Stevanović, Z.: Zatvorski sistemi u svetu, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2012.

- Stojanović, Z.: Komentar Krivičnog zakonika, Javno preduzeće "Službeni glasnik", Beograd, 2006.

Izvori:

- Act relating to state compensation for personal injury caused by a criminal act (Compensation for Victims of Violent Crime Act), Act of 2001.
- Amnesty International: Norway, Submission to the UN Universal Periodic Review, Sixth session of the UPR Working Group of the Human Rights Council November - December 2009, 20. april 2009., preuzeto sa: <http://195.234.175.160/en/library/info/EUR36/001/2009/en>, pristup: 28.05.2012.
- General Penal Code of The Kingdom of Norway, Act of 22 May 1902 No. 10 as subsequently amended, most recently by Act of 1 July 1994 No. 50.
- Zakonik o krivičnom postupku, "Službeni glasnik Republike Srbije", br. 58/2004, 85/2005, 115/2005, 85/2005, 49/2007, 20/2009 i 72/2009.
- Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, "Službeni glasnik Republike Srbije", br. 85/2005, 72/2009 i 31/2011.
- Krivični zakonik, "Službeni glasnik Republike Srbije", br. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009 i 111/2009.
- Pravilnik o načinu izvršenja kazne zatvora u prostorijama u kojima osuđeni stanuje, "Službeni glasnik Republike Srbije", br. 64/2010.
- Report to the Norwegian Government on the visit to Norway carried out by the European Committee for the prevention of torture and inhuman or degrading treatment or punishment (CPT) from 3rd to 10th October 2005, adopted on 10th March 2006, Strasbourg, 28. mart 2006.
- Council of Europe: Committee for the Prevention of Torture, Report to the Norwegian Government on the visit to Norway carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 18 to 27 May 2011, 21 December 2011, CPT/Inf (2011) 33, preuzeto sa: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4f101a242.html>, pristup: 28.05.2012.
- The Constitution of The Kingdom of Norway, as laid down on 17 May 1814 by the Constituent Assembly at Eidsvoll and subsequently amended, most recently on 20 February 2007.
- The Criminal Procedure Act, Act of 22 May 1981 No. 25 with subsequent amendments the latest made by Act of 30 June 2006 No. 53.
- -The General Civil Penal Code of The Kingdom of Norway, Act of 22 May 1902 No. 10 with subsequent amendments, the latest made by Act of 21 December 2005 No. 131.
- -The Execution of Sentences Act, Act No. 21 of 18 May 2001 relating to the Execution of Sentences.

Internet prezentacije:

- Oslo Prison http://www.oslofengsel.no/e-om_fengslet.html, pristup: 25.04.2012.
- Bastøy Prison <http://www.bastoyfengsel.no/English/straffegjennomforing-Eng.html>, pristup: 27.05.2012.
- - UNHCR Refworld (The Leader in Refugee Decision Support) <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/refworld/rwmain>, pristup: 28.05.2012.
- Amnesty International <http://195.234.175.160/en>, pristup: 28.05.2012.

PARTICULARITIES OF THE NORWEGIAN PENITENTIARY SYSTEM AND THEIR IMPACT ON THE SUPPRESSION OF RECIDIVISM

Low crime rate and a specific approach in the field of state reaction to deviant, delinquent and criminal behavior of individuals, and particularly humane prison conditions, represent typical features present in all Scandinavian countries, including Norway. Apart from social, economic, cultural and historical influences, certain particularities that can be noticed in the entire penitentiary system as well as in particular institutions for the enforcement of prison sentences in this country, also appear as one of the factors contributing to such condition. Being aware of the advantages of both – legislative solutions and theoretical concepts of the purpose of punishment in the Norwegian legal system, the author, after a brief historical overview, analyses current provisions of the Criminal Code of the Kingdom of Norway dedicated to the preconditions for imposing prison sentence and the modalities of its execution. After that, the author briefly explains the way in which Norwegian prisons are settled and organized. In the end, the author emphasizes high standards these institutions fulfill regarding the quality of convicts' everyday life and the minimization of prison deprivations, all in the context of the enhancement of their re – socialization and the suppression of recidivism.

Key words: punishment of imprisonment, convicts, prison deprivations, penitentiary system of the Kingdom of Norway, suppression of recidivism